

Dünden Bugüne

ERDİNÇ TOKGÖZ

Gümüşhane'nin Torul ilçesine bağlı Zigana Köyünde 1 Mart 1936'da dünyaya geldim. Bu köy Trabzon ile Gümüşhane arasında, yer yer üç bin metreyi bulan tepelerin ve ormanların çevirdiği bir vadide kurulmuştur. Yüzyıllar boyu Trabzon-Iran transit yolu köyün içinden geçmiştir. Zigana Dağı'nı delen "Tünel" açıldıktan sonra, yeni transit yol köyden uzaklaştığı için, köy ticari ve kültürel olarak önemini kaybetti, nüfus azaldı, köyden ayrılanlar geri dönmedi.

Evlendiklerinde annem 17 babam 19 yaşındaymış. Babam 17 yaşına dek, hayvancılıkla uğraşan babasına yardımcı olmuş. Ardından Trabzon'a gidip fırın işçisi olarak çalışmaya başlamış. İlkokulların üç yıl olduğu dönemde aldığı diplomayı daha ileriye götürme olanağı olmamış.

Birinci Dünya Savaşı içinde Çarlık Rusya'sının orduları, Ermenilerin öncülüğünde Doğu Karadeniz Bölgesini işgale başlayınca; aileler İç Anadolu'ya doğru yola çıkmışlar. Günlerce aylarca at, katır ve öküzlerin çektiği arabaların peşinde yürümüşler. Yollarda açlıktan ve çeşitli hastalıklardan insanlar ölmüşler. Dedem ve ailesi Çorum'a kadar gelmişler.

Ekim 1917. Devrimi sonrasında Rusların bölgeden ayrıldığı duyulunca büyük acılar ve kayıplar bu kez dönüş yolunda yaşanmış. Olağanüstü kötü koşullarda gerçekleşen yolculuk sırasında babamın iki amcasından büyüğü ve eşi ölmüş. Bir yetim erkek evlatları sağ kalmış. Babam ailesi köye döndükten sonra doğmuş.

Babamın bu yetim amca oğlu, çobanlık yapamayacağını anlayınca köyü terk etmiş ve Trabzon'un Maçka ilçesinde iş bulmaya gitmiş. Yaş farkı nedeniyle babam kendisine "amca" derdi.

Cumhuriyet'in ilanı ile, can ve mal güvenliği sağlanınca, işler açılınca, babamın amca oğlu da iş bulmuş, işinde çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile çevresinin dikkatini çekmiş.

Maçka'nın köklü ailelerinden olan Eyüboğlu ailesiyle Bayrak ailesinin yetim kızıyla evlenmiş ve Maçka'ya yerleşmiş. Yengemiz Maçka'yı Ruslara karşı savunan ünlü "Çete reisi" Hafız Ali Yemen'in (Eyüboğlu) kızıdır.

Amcamızın eşinin dayısı Kurtuluş Savaşı kahramanlarından emekli Albay Cebbar Bayrak İstanbul'a yerleşmişti. Üsküdar'da Harem-Salacak arasında bahçesi set set denize inen bir ev almıştı. Bekar olduğu için annesiyle yaşıyordu. Ancak evini Bayrak, Eyüboğlu ve Sümer ailelerinin üyelerine ve daha sonra da Tokgöz'lere açmıştı.

Albay C. Bayrak'ın daveti ve yönlendirmesiyle amcamız (Hakkı Tokgöz) eşiyile (Ümmühan) İstanbul'a göç ediyor. Yine Albayın desteğiyle ticarete başlıyor.

Devletçilik dönemiyle (1933-38) ülkede yatırımlarla birlikte piyasalar, ticaret genişliyor. Amcamız işlerin büyüdüğünü görünce, Trabzon'da işçi olarak çalışmakta olan amcazadesini, yani babamı (Hasan Tokgöz) İstanbul'a birlikte çalışmaya davet ediyor.

Ailenin refah düzeyi artıyor. Ancak amcamızın çocuğu yok. Yengemizin isteği doğrultusunda 1942 yılının Ağustos ayında, altı yaşında olan beni İstanbul'a alırlar. Amaç hem evde yengenin yanında (ben ona hep anne dedim) bir erkek çocuk olacak, hem de çocuk okuyacak.

Savaş yıllarının yoksul Türkiye'sinde, Trabzon'dan bir akrabamın refakatinde bindiğim Tarı Vapuru ile üç gün üç gece sonrasında İstanbul'a vardık. Ambarda insanlar açıkta ve yan yana yattığı için "bitten kurtulmak mümkün değildi. İstanbul'a ayak bastığımda ayağımda "çarık" üstümde bit dolu çamaşırlar vardı.

Amcamızın işyeri Sütlice'de (Haliç), evi de Halıcioğlu'nda idi. Yengem beni soydu, çamaşırlarımı bahçede kör kuyuda yaktı. Ardından yıkadı ve o güne kadar hiç görmediğim giysilerle beni donattı. Ertesi gün beni resimciye götürüp, resim çektirip aileye dağıttı. Özellikle köye anneme gönderdi.

İstanbul'a geldiğimde arkamda yani Zigana Köyünde annemi ve iki kız kardeşimi bırakmıştım. Ancak ben ilkokul dördüncü sınıfı, yengemi çok üzdüğüm için olsa gerek, gidip köyde okumak zorunda kalmıştım. Beşinci sınıfa geçince aile bütünüyle İstanbul'a göç etti ve yerleşti. İstanbul'da iki erkek bir kız kardeşim daha dünyaya gelince altı kardeş olduk.

Eğitim

İlkokulu Halıcioğlu'nda Hoca İshak Efendi Okulu'nda tamamladıktan sonra ortaokulu Haliç'in karşı yakasında Eyüp'te okudum. Okulumuz Sadrazam Koca Hüseyin Mehmet Paşa tarafından kurulan kütüphanenin (1839) yanında deniz kenarındaydı. Bu okulda sıra arkadaşım Türk Sanat Müziği sanatçısı Gönül Akkor idi.

Liseye geldiğimde çok yaramaz olduğum için olsa gerek; aile Haydarpaşa Lisesi'nde yatılı olarak okumamı uygun gördü. Kayıt yapmaya beni Albay C. Bayrak'ın en küçük kardeşi yengemizin dayısı Tapu Kadastro Muhafızı Selahattin Bayrak götürmüştü ve lise genel sekreteri Muhtar Sencer'e (Fenerbahçe Kulübü, Basketbol Şubesi sorumlusu idi) teslim etmişti. Liseyi üç yılda tamamladım. Dönem arkadaşlarım arasında Erol Tuncer (politikacı, yazar, mühendis), Uğur Korum (Prof. Dr. S.B.F.) ile dostluğum uzun yıllar sürdü. Ortaokul ve lise çağında başlayan dostluğu sürdürdüğüm iki dostum kaldı. Birisi vergi yargıçlığından emekli, yeminli mali müşavir Özkan Kurtboğan, diğeryse "Türkiye'nin en büyük ilk 100 sanayi firması içinde yer alan "Şenpiliç" in kurucusu Haşim Gürdamar'dır (Yük. Müh.).

Liseyi bitirirken, üniversite sınavları yaklaşırken, hastalandım. Sonunda Haydarpaşa Numune Hastanesinde operatör doktor Selahattin Akel'in (ünlü Beşiktaşlı) yaptığı ameliyatla iyileştim. Ancak Teknik Üniversite sınavlarını kaçırmıştım. "Şebeke" alabilmek ve Fransızca'mı ilerletmek için Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Bölümüne kayıt yaptırđım. Bu bölümde

Doç. Dr. Adile Ayda, Doç. Dr. Adnan Berk, Dr. Maurice Journée, Dr. Eva Buck'un öğrencisi oldum. Sınıf arkadaşlarımdan Türkan Yenel (Prof. Dr.), Berke Vardar (Prof. Dr.) ve Bertan Onaran'ı hatırlıyorum. Bu bir yıl içinde, yani 1955 yılında beklentilerim ve hedeflerim değişti. Ülke çok ciddi bir ekonomik kriz süreci içinde bocalıyordu. İktisadi ve siyasi sorunlar gündemden düşmüyordu. Kararımı verdim ve İktisat Fakültesi sınavlarına girdim ve kazandım. 1956 yılında girdiğim İktisat Fakültesi'nden 1960 yılında mezun oldum. Aldığım diplomayla tarihe geçtim(!) Çünkü Zigana köyünde doğan ve üniversite diploması alan ilk ben olmuştum.

Dünyanın ilk bağımsız İktisat Fakültelerinden biri olan (1936'da kuruldu, 1937'de öğrenci aldı) bu fakültede dönemin ünlü iktisatçı, hukukçu ve maliyecilerinin öğrencisi oldum: Prof. Dr. Şükrü Baban, Ord. Prof. Dr. Ömer C. Sarç, Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Hüseyin N. Kubali, Prof. Dr. Sabri Ülgener, Prof. Dr. Refii Ş. Suvla, Prof. Dr. Süleyman Barda, Prof. Dr. Orhan Dikmen, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Prof. Dr. Haydar Furgaç, Prof. Dr. Mehmet Oluç gibi. Bu dört yıl içinde etkilendiğim ders konuları dışında bir uçsuz bucaksız dünya olduğunu, bize düşülmeyi, araştırmayı ve tartışmayı gösteren ve öğreten Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu (o zaman yeni doçent olmuştu) tek hocaydı, ağabeydi. Sencer Hocanın dersini birlikte aldığım Prof. Dr. Erol Manisalı ile dostluğumuz devam etmektedir. Bana göre, Manisalı Türkiye'de çok yönlü düşünüp yazan tek Türk iktisatçısıdır.

Ancak bu dört yıl içinde unutamadığım bir olay yaşadım. Yıllar içinde büyük ağabey-kardeş ilişkileri içine girdiğim, Prof. Dr. Memduh Yaşa'nın (1959 yılında) ders sırasında sorduğum soru nedeniyle beni sınıftan kovmuş olması olayıdır. Hocanın dersinin adı "Amme Masrafları (Kamu Harcamaları) idi. Dersi anlatırken şöyle demişti: Amme masrafları hızla artarken amme gelirleri aynı hızla artmazsa, devlet bütçesi açık verir. Bu açık enflasyonu tetikler."

Hoca o zaman Başbakan Menderes'in (1950-1960 dönemi) baş danışmanıydı. 1954-1960 arasında ülkede adeta "enflasyon var" demek yasaktı. Ülke tam bir siyasal ve ekonomik kargaşa içindeydi. Ülke demokratik düzenden hızla uzaklaşıyordu.

Ben hemen parmak kaldırdım. O yıllarda bir öğrencinin cesaret edemeyeceği bir davranış idi. Hoca durdu, bekledi, ama şaşkındı. Ben şöyle haykırdım: "Hocam Türkiye'de durum bu. O halde Türkiye'de enflasyon var. Neden söylemiyoruz?"

Memduh Hoca, uzun boylu, yakışıklı, güzel giyinen, Başbakanın yakını olarak öğrenciler üzerinde büyük otoritesi olan bir hocaydı. Büyük bir kararlılıkla bana "çık dışarı" diyerek kapıyı göstermişti.

Hâl böyle iken 27 Mayıs 1960 sonrası uzun süre Fakülteye gelemeyen Memduh Hocanın geleceğini öğrenen bazı öğrenciler arkasından "teneke çalma" kararı almıştı. O dönem benim öğrenci arkadaşlarımdan nezdinde bir itibarım vardı. Derhal ben ve yiğit kız arkadaşımız Yurdağül Okyar ile hocayı karşıladık ve odasına kadar birlikte yürüdük.

Bu olayı 1969 yılında Ankara'dan İstanbul'a aynı trenle giderken, restoranda yemek yerken Memduh Hocaya anlattığımda "gözleri doldu" ve bana Yurdağül'ü sordu. Beş yıl yurtdışında kaldığım için sınıf arkadaşlarımdan kopmuştum. Cevap veremedim.

İktisat Fakültesi'nde geçirdiğim dört yıl içinde birlikte çalıştığım, yardımlaştığım iki arkadaşım olmuştu. Birincisi Hamza Güveli ikincisi Uğur Oral idi. H. Güveli Sümerbank Genel Müdür Yardımcısı iken trafik kazasında öldü. U. Oral Enerji Bakanlığı müfettişliğinden emekli oldu ve memleketi Ordu'ya yerleşti.

Sosyal ve Kültürel Çevrem

Lise ve üniversite yıllarımın yaz dönemlerinde Marmara Denizi'nin pırl pırl balık kaynadığı yıllarda, tatilimi Harem Salacak arasında tek çevrilmiş duvarlı bahçe önünden denize girerdik. Meyve ağaçlarıyla süslenmiş set set denize inen bu bahçeli ev Albay C. Bayrak'ın eseri idi. Ölümünden sonra evin yönetimi sağ kalan tek erkek kardeşi Selahattin Bayrak'a geçmişti. S. Bayrak'ın annesi ve kızıyla oturduğu bu sekiz odalı büyük ev, tam Sarayburnu'nun karşısındaydı. Eve Eyüboğlu, Bayrak, Sümer, Tokgöz soyadını taşıyan insanlar gelir, yer-içer yatar giderlerdi.

Bu evde-bahçede ilk yaşam derslerini yüreği vatan ve insan sevgisiyle dolu Selahattin Bayrak'tan (1912-1976) aldım. Atatürk ve İnönü'ye bağlılığını her ortamda ifade etmekten çekinmediği için, 1952-60 arasında Menderes Hükümetinin bakanlarınca sürekli sürgüne gönderildi. Sürgün dönemlerinde büyük evin yönetimini babasına ve ailesine adeta kendisine adanmış beraber büyüdüğümüz, bana roman okuma zevkini tattıran; cesur, yetenekli ve temiz yürekli kızı (rahmetli) Fatma Hikmet devralırdı. Şimdilerde o sekiz odalı duvarlı bahçe içindeki evin yerinde üç tane beton bina yükseliyor. Onlarca dairelerin sadece birinde Bayrak soyadını taşıyan tek insan yaşıyor.

Genellikle evin çevresindeki komşular genç ihtiyar Bayrak'ların bahçesinden denize girerlerdi. O dönem komşular birbirine çok yakındı. Komşular arasında Sinema Sanatçısı Oya Sensev ile Orhan Çağman ve büyük bestekâr Avni Anıl'ı tanıdım. Ayrıca tiyatro ve sinema dünyası içinde yönetici olarak isim yapmış 60 yıla yakındır dostluğumun sürdüğü, halen elli yıldır Lonrda'da yaşayan Güneri Ertencan ile de bu bahçede tanıştık.

Bu tarihi evin bahçesinde maliye müfettişi, avukat ve eski CHP Milletvekili, 1961-67 arasında yankı uyandıran "Yön Dergisi'nin kurucusu ve sahibi Dr. Cemal Reşit Eyüboğlu'nu tanıdım. Ondan siyaset, siyasetçi, toplumsal bilinç, örgütlenme, halka ulaşma gibi temel kavramların içeriğini öğrendim. Bana fakülteyi bitirdikten sonra, olanaklar dahilinde yurt dışına gidip dil öğrenmemi önermişti.

Yıllar sonra Paris'ten dönünce ilk ziyaret ettiğim aile Engin Cemal R. Eyüboğlu ailesi oldu. Fethiye'de kurduğu, Maliye müfettişlerinin öncülüğünde, yapı kooperatifine beni üye yaptı. Arsa karşılığı "yazlık ev" projesinin sözleşmesi 1986'da müteahhit Tahsin Kaya ile imzalandı. Ancak evlerin tapusunu 2012 yılı sonunda alabildik. Ne yazık ki Cemal Bey çoktan rahmetli olmuştu.

Atatürk Bulvarı üzerindeki "Özgür Apartmanı"ndaki bürosuna uğrar, saygılarımı sunardım. Bekar olan kardeşi Celal Beyle uzun sohbetlerimiz olurdu. Çoğu zaman iki bekar akşam yemeğinde beraber olurduk. Tanıdığım ve büyük saygı duyduğum ikinci büyük Eyüboğlu, Sabahattin Beydi. 27 Mayıs 1960 Devriminden sonra, İsmet Zeki Eyüboğlu aracılığıyla beraber

aynı evde kaldığım, aynı fakülteye devam ettiğim A. İhsan Eyüboğlu ile beni evine davet etmişti. Evine ziyarete gittiğimizde bizi çok sevecen bir tavırla karşılamıştı. Çay içerken ikimize birden geleceğe yönelik tavsiyelerde bulunmuştu. Biz konuşurken eşi içeride piyano dersi veriyordu.

Yengemizin hala oğlu olan (benden on yaş büyük) ünlü yazar I. Zeki Eyüboğlu ile ölümüne kadar yakın dostluğumuz bilgi alışverişimiz hep devam etti. Özellikle "Mevlana" kitabından çok ekilendim.

Üniversiteye başladığım tarihten itibaren Cumhuriyet Halk Partisi "Ocak", "Bucak" ve İlçe Teşkilatları içinde aktif bir üye olarak görevler aldım. Şemseddin Günaltay ve İlhami Sancar'ın il başkanlığı dönemlerini yaşadım. Benim gibi genç partililer arasında Alev Coşkun, Tarhan Erdem, Günseli Özkaya ve Ali Sözen'i hatırlıyorum. 27 Mayıs Devrimi olduğunda il gençlik Kolları genel kurul delegesiydim. Dr. Alev Coşkun da il başkanındı. Sonra Kurucu Meclise seçildi. A. Coşkun ile yıllar sonra H.Ü. Ekonomi Bölümünde beraber çalışma fırsatı buldum. Ancak kendisi 1973 Genel Seçimlerinde yeniden siyasete döndü.

1961 yılının başında askerliğe (iki yıl) karar verince bir daha geri dönmek üzere siyasetten uzaklaştım. Yıllar sonra bu kez meslek kuruluşlarında aktif olmaya çalıştım.

Askerlik

27 Mayıs Devrimi sonrasında bir kanunla yedek subaylık iki yıla çıkarıldı ve sadece yüksekokul mezunlarına bu hak verildi. 2 Ocak 1961'de katıldığım Ankara Piyade Yedeksubay Okulu'nu Haziran sonunda tamamladım. Çektiğim kura sonucu Lüleburgaz'da bulunan 241. Piyade Alayı Karargâh Bölüğüne takım komutanı olarak atandım. Piyade okulunda, benim fakültenden Doç. Dr. Demir Demirgil, Bilsay Kuruç, Mukadder Sezgin, İsmet Kurt (Tenor), Dr. Sefa Reisoğlu ve Mahir Ilıcak'ı (Anayasa Mahkemesi Üyesi), Yüksel Erdemir'i (Prof. Dr. Mimar) ve Zekai Selli'yi anımsıyorum.

1961 yılının sonbahar aylarından biriydi. Alayda nöbetçi subaydım. Gece bütün koşulları dolaştım, tekmil aldım, subay odalarına doğru alayı ikiye bölen ana yolda yürüyordum. Karşıdan bir aracın kışlaya girdiğini gördüm. Hemen tabancamı (boş) çektim ve aracın önüne çıktım. Aracın uzun ışıkları açık olduğu için aracı ve içindekileri göremiyordum. Çok yüksek sesle "Burası dingonun ahır mı?, Nöbetçi neredesin? Ve bazı küfürler. O anda gelen aracın kışlaya gıda maddesi taşıyan bir araç olduğunu düşünüyordum. Araç geldi benim önümde durdu. Uzun ışıklarını söndürdü. Birde baktım araçtan bir subay indi ve bana doğru geliyordu. Ettiğim küfürlerden dolayı korkudan titremeye başlamıştım. Albay olduğunu gördüğümde subay: "Gel komutan seninle konuşmak istiyor" dedi. Yürümekte zorluk çekerek yaklaştım, ne göreyim, Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Cemal TURAL... Selam verdim, kendimi tanıttım. Önce albaya benim verdiğim bilgileri yazmasını söyledi. Sonra bana döndü:

"Dolaştığım askeri birlikler içinde, kışlasına sahip çıkan, görev başında tek subay seni buldum. Teşekkür ederim." dedi ve döndü gitti.

Ben hemen önce Alay komutanına, sonra 65. Tümen nöbetçi subaylığına durumu yarı ağlamaklı bir dille bildirdim. Başıma ne gelecek diye beklerken; birkaç gün sonra tümene ve alaya gelen

yazıda övüldüğümü ve bir hafta “mükafat izni” kullanabileceğim yazılıydı. “Kahraman yedek subay olmuştum.

Yıllar sonra Cemal Tural Paşa'yla (emekli) Ankara'da Tarım Bakanlığı önünde karşılaştım. Kendimi tanıttım, birlikte yürürken anlattığım anıyı paylaştık. Bana baskı altında olduğuna zorla siyasete girmesinin istendiğini söylemişti. Sonunda kendisi yerine eşinin milletvekili olması sağlanmıştı.

Paris'li Yıllar

Yedek subaylık yıllarımda Maliye Müfettişi Bahri Kandaş ile yakın arkadaş olmuştuk. Askerliğimizin son günlerinde B. Kandaş yakında İstanbul Defterdarlığı, "vergi kontrol memuru" sınavı açıyor, kaçırma diye bilgi vermişti. Kısa bir süre sonra sınavlara girdim, kazandım ve kontrolör yardımcısı olarak Ocak 1963'de görev başladım.

Benden önce işe başlamış olan sınıf arkadaşlarım Şükran Kaynak (Mahir Kaynak'ın eşi) ve Şerafatin Aksoy (Prof. Dr.) ile beraber çalışmaya başladım. İlk maaşım 418 liraydı.

Yani Maliye Müfettişi maaşımın üçte biriydi. Sekiz ay dayanabildim. Paris'e dil okuluna bir yıllık ücreti gönderdim ve “kabul” kağıdı gelince, memurluktan istifa edip; 18 Eylül 1963'de Paris'in yolunu tuttum. Bu kararı almamda Dr. Cemal Reşit Eyüboğlu ile İsmet Z. Eyüboğlu'nun telkinleri belirleyici olmuştu.

Sirkeci'den bindiğim trenle 2,5 gün sonra Paris'in Lyon garına vardım. Garda yakın dostum Yüksek Köy Enstitüsü'nün ilk mezunlarından (öğretmen, avukat, yazar) İsa Öztürk beni karşıladı ve ucuz bir otele götürdü ve yerleşmeme yardım etti. Bireysel tasarruflarımla bir yılın harcamalarını karşılayabilecek durumdaydım. O zaman bir Fransız Frank'ı bir lira 82 kuruş idi. Resmî öğrenci bursları 600 Fransız Frank'ı idi. 1960'lı yılların Fransa'sı ekonomisinin yapısını hızla yenileyen, işsizliğin asgari düzeyde olduğu, refahın hızla arttığı ve Cumhurbaşkanı C. De Gaulle ile ABD'nin egemenliğine karşı çıkabilen; Üçüncü Dünya Ülkeleri nezdinde saygınlığı olan bir devlettir.

Dil okuluna yazıldıktan bir hafta sonra İsa Öztürk ile Güzin Abidin Dino'ları ziyarete gittik. Beni kendilerine tanıtan Sabahattin Eyüboğlu'nun kız kardeşinin gönderdiği dostluk mektubunu verdim. Sohbetin sonunda şöyle demişti: "Paris'e gelen bir yabancı her gün “Le Monde” okursa bir yıl sonunda, bir diploma almış sayılır.” Bunun ne anlama geldiğini 1967 yılının sonunda Paris'ten ayrılırken çok iyi anlamıştım.

Yaklaşık üç ay sabah kahvaltısını ve akşam yemeklerini otel odamda geçiştirdim. Öğlen yemeklerini dil okulunda arkadaşlarımla yiyordum. Okula sabah sekizde giriyordum, akşam yedide ayrılıyordum. Alış-veriş yapıp otele dönüyor, ödevlerimi yapıyordum. Çünkü geriye dönüş yoktu. Başarmak zorundaydım.

Bu arada İsa Öztürk bir yıllığına geldiği Paris'ten ayrılmadan önce Kasım ayında beni Hasan Kudar ile tanıştırdı. Köy Enstitüsü çıkışlı olan H. Kudar öğretmenliği sırasında (1950-60 döneminde) solcu-alevi gerekçesiyle tutuklanmış, açığa alınmış, eşi ve çocukları perişan olmuştu. 1960 Devrimi sonrasında girişimlerde bulunmuş, ancak görevine dönmesi mümkün

olmayınca, pasaportu ve “Ödemiş Postası Gazetesi” yazı işleri müdürü kimliğiyle "oto-stop" yoluyla yola çıkmış; Yunanistan'da tanıştığı bir hanımın tavsiyesiyle Paris'te bir gece kulübünde bulaşıkçı olarak işe başlamış, sonra açılığa yükselmiş... Kudar'ın Paris'in merkezinde bir oda, bir salondan ibaret dairesi (kiralık) vardı. Gece çalışıyor, gündüz uyuyordu. İlerleyen dostluğumuz sonunda 1964 yılının başından itibaren Kudar ile evi paylaşır oldum. Yıl ortasında dil okulundaki öğretmenimin yönlendirmesiyle, çok yaşlı ablası ve eniştesine, (arkadaşlık etmek üzere) ait evde geniş bir odam oldu.

Noel yaklaşıyordu. Dil okulunun “iş önerileri tahtası'nda şöyle bir ilan gördüm: "Noel tatilinde (10 gün) 4 erkek çocuğa bakacak, (yaşları 5, 7, 9, 12) yönlendirecek, gezdirecek... bir kız öğrenci aranıyor..." Telefonu açtım, karşıma evin annesi bayan Faucherre çıktı. Şöyle demiştim: “Dört erkek çocukla bir kız öğrenci başa çıkamaz. Çocuklarda bundan memnun kalmaz. Ben altı kardeşin en büyüğü olduğum için çok tecrübeliyim, vs." Ailenin babası Jeo-Fizik Profesörü, Fransız Basketbol Takımının 12 yıl kaptanlığını yapmış Jacque Faucherre beni destekleyince; Noel'de 10 gün çocuklarla beraber oldum. Her biri benim Fransızca öğretmenim oldu. Çocuklar beni ben çocukları o kadar sevdim ve kaynaştık ki, bu yakınlık yıllardır karşılıklı ziyaretlerle devam ediyor. Anne baba öldü, şimdi torunlarım var (!).

Dil okulundan sonra çevremın etkisiyle, babamdan destek alarak; 1964-65 Ders Yılında Paris Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakültesi “Yüksek Lisans Programı”na yazıldım. Yıl sonunda Haziran'da değil Eylül ayında girdiğim ikinci sınavda başarılı oldum. Ardından tez konusu ve tez hocası arayışı içine girdim. O günlerde büyük tesadüf Devlet Yatırım Bankası uzmanlarından Dündar Sağlam (Prof. Dr.) ile yakınlaşmış, dost olmuştuk. Kendisiyle yaptığım konuşmalardan etkilendim. “Kalkınma İktisadi”nın “Yol Gösterici Makro Planlama”nın gündemde olduğu bir Fransa'da yaşıyordum. Tez konum "Kalkınmanın Finansmanı, Kalkınma Bankaları: Türkiye Örneği” şeklinde oluştu. Bu alanda iki cilt kitabı yayınlanmış olan Prof. Dr. Pierre Tabatoni önerimi kabul etti ve çalışmaya başladım.

Yaşamımı ve geleceğimi yeni bir yörüngeye oturtmuştum. Bu arada Prof. Dr. Jacques Faucherre'nin yönlendirmesiyle Paris'i yabancı öğrencilere sevdiren, Cité Universitaire'de “Fransız Öğrenci Evi”nde yer buldum ve yurda dönene dek orada çok keyifli günler yıllar geçirdim.

Fransa'da Okuyan Türk Öğrencilerin Derneği

Fakülteye kaydolduktan ve öğrenci yurduna yerleştikten sonra, çevrem hızla genişledi. Benden önce doktora çalışmalarına başlamış olan sınıf arkadaşım Merih Teziç ve eşi Erdoğan Teziç ile sık sık görüşüyor, onların tecrübelerinden yararlanıyordum.

1965 yılı başında yapılan Öğrenci Derneği Genel Kurulunda Erdoğan Teziç başkanlığında oluşan ekip seçimi kazandı. Ben genel sekreterlik görevini aldım. Birleştirilen "Her şey Türkiye İçin” anlayışıyla bir yılı tamamladık. Teziçler doktora derecelerini alıp Türkiye'ye döndüler. Dernek yönetimi benim başkanlığında; Ahmet. T. Kışlalı, Zeynep Oral, Bener Karakartal, Güleren Çankoçak ve Erdal Aksoy olarak iki yıl tabanı genişletmeyi ve dayanışmayı öne çıkaran çalışmalar yaptık. Başkanlığını Ergun Göknel'in yaptığı Almanya Türk Öğrencileri Derneği ile Köln'de ortak genel kurul yaptık ve Avrupa Türk Öğrenci Dernekleri

Federasyonu'nu kurduk. 1967 yılı sonunda başkanlığı Bener Karakartal'a bıraktım ve Türkiye'ye döndüm.

1965 yılı içinde iki önemli beklenmedik sevimli gelişmeyle karşı karşıya kaldım. Birincisi 1965 yılı içinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz Paris'e geldi. Çeşitli ziyaretler yaptıktan sonra öğrencilerle bir tanışma toplantısı düzenledi. Çok olumlu uyarıcı ve yönlendirici bir konuşma yaptı. Bende öğrenciler adına bir değerlendirme konuşması yapmaya çalıştım. Toplantı bittikten sonra beni yanına çağırdı ve bana 1416 Sayılı Kanuna göre devletten neden burs almıyorsun, ailen çok mu zengin şeklinde soru sordu. Benim cevabımdan sonra, burs almama yardımcı olabileceğini, gerekli belgeleri müfettişliğe vermemi, işlemler bitince "sözleşme" imzalamak üzere Ankara'ya gitmem gerekeceğini ifade ettiler. Kısa bir süre sonra Ankara'ya gittim, hem dosyayı tamamladım hem de tezimle ilgili Sınai Kalkınma Bankası ve Devlet Yatırım Bankası ilgilileriyle görüştüm. Cemal R. Eyüboğlu beni Devlet Yatırım Bankası kurucularından Osman Nuri Torun ile görüştürdü. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşunda görev yaptığı için kendisinden "planlama-kalkınma" alanında düşündüklerini dinledim ve tezimle ilgili önerilerini aldım. Böylece 2.5 yıl yani 1967 yılı sonuna dek devlet burslu oldum.

1965 yılında Paris'te okuyan hemen hemen tüm "Üçüncü Dünya Ülkeleri" öğrencileri, Amerikan emperyalizmini özellikle de Vietnam Savaşı'nı kınayan mitingler düzenliyordu. Biz Türk öğrencilerin bir kısmı da mitinglere katılıyordu. Bu ortamda 1965 yılının Nisan ayında ABD Paris Büyükelçiliğinden bir davet aldım. Beş Türk öğrenciyi Ahmet T. Kışlalı (Siyaset), Ozalp Gökbilgin (Tarih), Gülhan Öncü (Hukuk), Cemal Şanlı (İkt. Coğrafya) ve Erдің Tokgöz'ü (İktisat) 1-30 Ağustos tarihleri arasında "gez, gör, tanış, konuş!" gezisine davet ediyorlardı. Ben başta Cemiyet Başkanı Erdoğan Teziç olmak üzere güvendiğim dostlarıma danıştıktan sonra, evet dedim.

Bu gezi sonunda gördük ki ABD halkının büyük çoğunluğu ABD yönetiminin dünya düzeyinde yaptıklarıyla ilgilenmiyor.

"Her şeyi Başkan bilir" anlayışı içinde sadece zenci-beyaz çekişmeleriyle ilgileniyordu.

Paris'te öğrenci ve dernek yöneticisi olarak yaptığım çalışmalarımın her aşamasında ihtiyaç duyduğumda başvurduğum desteklerini esirgemeyen saygıdeğer büyüklerim oldu. Başta dönemin Paris Büyükelçisi Namık Yolga, OECD Türk Delegasyonu Başkanı Cahit Kayra, UNESCO'da görevli Dr. Hıfzı Topuz, Ressam Abidin Dino ve Hasan Kudar (öğretmen, gazeteci, aşçıbaşı ve Kiosque yöneticisi).

Türkiye'ye Dönüş

Benden bir yıl önce doktora derecesi almış olan can dostum Dr. Ozalp Gökbilgin ve eşi Sophie, Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde çalışıyorlardı. Özalp'in asistan sınavlarının yapılacağını bildiren telgrafını aldığımda doktora derecesini alalı bir hafta olmuştu. Hemen sınavlara yetişmek üzere hazırlıklara başladım. Önce kaldığım öğrenci yurdunun toplantı salonunda Türk ve Fransız dostlarıma bir veda yemeği verdim. Yemekleri Ermeni Rum lokantalarına verdiğim siparişlerle, Ömer Bozkurt'un yardımıyla (o zaman Türklerin lokantası yoktu) sağladım. Tez hocam Prof. Dr. P. Tabatoni'nin "Kal, ben sana iş bulurum" sözlerine rağmen 25 Aralık'ta

Türkiye'ye İstanbul'a döndüm. Türkiye'nin kalkınması Doğu Anadolu'dan başlamalıydı düşüncesindeydim. Bu nedenle Erzurum'da çalışmayı istiyordum. 26 Aralık için uçak biletimi aldım. Aynı gün Prof. Dr. Erdoğan Teziç'i ziyarete gittim. Teziç rahmetli hocamız Prof. Dr. Tarık Z. Tunaya ile çalışıyordu. Ben olup biteni Erdoğan'a anlatırken odaya rahmetli hocamız Tarık Z. Tunaya girdi. Beni karşısında görünce şaşırmişti. Kısa bir görüşmeden sonra rahmetli hocam beni Erzurum yerine kurulmakta olan (Ankara'da) Hacettepe Üniversitesi'ne yönlendirdi. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgileri kitabın II. Bölümünde "Hacettepe İktisat Bölümü..." bulmak mümkündür.

1968 yılının ilk üç ayını ücretsiz çalıştıktan sonra Nisan ayından itibaren 35 yıl H.U. İktisat bölümünde öğretim üyeliği yaptım. Hacettepe Üniversitesi dışında kuruluş yıllarında iki yıl Uludağ Üniversitesi'ne gidip geldim. Bilkent, Ankara Üniversitesi'nin, Hukuk, SBF ve Dil-Tarih Fakültelerinde derse girdim. İki yıl Harp okulu'nda ve bir dönem (tam zamanlı) Akdeniz Üniversitesi'nde (İİBF) görev yaptım.

Şubat 2003 yılında emekli olduktan itibaren önce tam zamanlı sonra konuk öğretim üyesi olarak ve büyük keyif alarak Ufuk Üniversitesi'nde (Prof. Dr. Rıdvan Ege'nin kurduğu) derslere giriyorum.

Ankara'da öğretim üyeliğim dışında 1980'li yıllardan itibaren katıldığım Türkiye Ekonomi Kurumu'nun (Derneği) çalışmalarına düzenli şekilde katılmayı sürdürüyorum. Anılan kurumun Haziran 2000 - Mayıs 2003 döneminde başkanlığı üstlendim. Kurumun kardeş örgütü olan Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı'nın 1990'lı yıllarda müdürlüğünü yürüttüm. Bu iki görevimi yürütürken, önce Prof. Dr. Necdet Serin sonra Prof. Dr. Ercan Uygur ile tam bir işbirliği içinde Kurumun ve Vakfın faaliyetlerini genişlettik. Önce üç büyük kent dışındaki tüm üniversitelerle işbirliğine girilerek yörelerin temel sosyo-ekonomik sorunlarını öne çıkardık, yayınlar yaptık. Sonra Türkiye ekonomisi üzerine doktora ve uzmanlık tezi yazan akademisyenler arasında ödüllü yarışmalar başlattık. Ardından her yıl Kurum'un kuruluş tarihinde (12 Aralık 1929) emekli olmuş, mesleğe büyük emek vermiş hocalarımıza, düzenlenen tanıtma toplantısında hizmet plaketi (gümüş) vermeyi ve onları gençlere tanıtmayı gelenek haline getirdik. Kurumun Uluslararası Ekonomi Derneği içinde daha aktif hale gelmesi yolunda çalışmalar başlatıldı.

Ankara'da boş zamanım son on yılda emeklilikle beraber arttığı için, Ankara Tenis Kulübü'nde her yönüyle aktif bir üye olmayı sürdürüyorum. Dostlarımla, genellikle yaşdaşlarımla, kırk senedir sürdürdüğüm, "Tenis merakı" mı gideriyorum. Tenis olmadığı zaman aynı dostlarla bricç oynamayı keyifli buluyorum.

Ayrıca sekiz yıldır sürdürdüğüm yemekli ve eşli aylık sohbet toplantılarım var. Eski Milli Savunma Bakanı ve TOBB Eski Bakanı Mehmet Yazar, Dış Politika Enstitüsü Müdürü Seyfi Taşhan, Hacettepe Üniversitesi'nden emekli meslektaşım Prof. Dr. Orhan Morgil, ve ben, bu toplantılarımızda Dünyada ve Türkiye'de ay içinde meydana gelen siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel olayları konuşuyoruz, tartışıyoruz ve değerlendiriyoruz.

Akademik yaşamım içinde tanışıp, kaynaştığım ve dostluklarına değer verdiğim, zaman zaman buluşup görüştüğüm dostlarımla var: Prof. Dr. Erdoğan Teziç (İstanbul), Prof. Dr. Z. Başak (Bodrum), Dr. Erdemir Karakaş (İstanbul), Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu (Antalya), Prof. Dr.

Kenan Araz (Ankara), Prof. Dr. Ercan Uygur (Ankara), Prof Dr. Mehmet Tomanbay (Ankara), Dr. Ali Nejat Ölçen, Prof. Dr. Ahmet Şahinöz ve Prof. Dr. Orhan Kuntay ilk aklıma gelenleri oluşturuyor.

Özel yaşamımda uzun yıllar evlenmeyi gündemime almamıştım. Ancak bir gün geldi, bir arkadaş yemeğinde (1970) şimdiki eşim, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Güner Tokgöz (Kurtdere) ile tanıştım. İki yıla yakın süren arkadaşlığımızın sonunda Eylül 1971'de evlendik. İyi ki evlenmişim. Bugün 46 yaşında olan oğlum Volkan Tokgöz'e kavuştuk. Oğlum beni geçti, hâlâ “Bekarlık sultanlıktır” diyor ve yoluna devam ediyor.

Doksanlı yaşlara ulaşan annem ve babamı birer yıl arayla 2010 ve 2011'de kaybettim. Benden küçük üç kız iki erkek kardeşim var. Hepsi çocuklarıyla İstanbul'da yaşıyor. Ben ise Ankara'ya kök saldım. Eşim ve oğlum Ankara doğumlu, evimiz işimiz Ankara'da...

Erdoğan Tokgöz
Ankara, Mart 2019

BAŞLICA SEÇİLMİŞ YAYINLAR

1- Kitaplar

- 1) Sanayileşmede Belgesel Dengesizlikler ve Türkiye, H.U. Yayını Ankara, 1976.
- 2) Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2018, (Genişletilmiş 10. Baskı), İmaj Yayınevi, Ankara, 2018.
- 3) 80. Yıldönümünde Türkiye İktisat Kongresi ve G. Mustafa Kemal'in Açılış Konuşması, T.E.K. Ankara, 2003.
- 4) Dünden Bugüne Türkiye Ekonomi Kurumu (Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti), T.E.K. Ankara, 2004.
- 5) 80. Yılında Türkiye Ekonomi Kurumu (Prof. Dr. Ercan Uygur ile), T.E.K. Ankara, 2009:
- 6) Türkiye İktisat Tarihi Yazıları, "Dört Akademik Kurum Dört Bilim İnsanı", İmaj Yayıncılık, Ankara, 2013.

2- Bir Bölümünü Yazdığım Kitaplar

- 1) Ekonomik Tedbirler ve Sanayileşmemiz, A.S.O. Yayını, Ankara, 1978.
- 2) Türk-Arap İlişkileri, H.Ü. Yay., 1979. 3) Atatürk Dönemi İktisat Politikaları, H.Ü. Ankara, 1981. 4) Prof. Seha Meray'a Armağan, SBF Yay., 1982. 5) Atatürk ve Kültür, H.Ü. Yay., 1982.
- 6) Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Gelişmesi, SBF Yay., Ankara, 1982.
- 7) Prof. Dr. Aziz Köklü'ye Armağan, SBF Yay., Ankara, 1984.
- 8) Prof. Dr. Süleyman Barda'ya Armağan, İ.Ü. İk. Fak., 1988.
- 9) Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, Türkiye Ekonomi Kurumu, Turhan Kitapevi, 1998.
- 10) Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, 2001.
- 11) Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
- 12) Ekonomi ve Hukuk Üzerine Yazılar, Turhan Kitapevi, 2011.

3- Editörlüğünü Yaptığım Kitaplar

- 1) Anadolu Sanayii'nin Rekabet Gücü ve Üniversite Sanayi İşbirliği, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 1994. I
- 2) Dışa Açılma ve Doğu Anadolu'nun Kalkınma Sorunları (Cevat Gerni ile) Türkiye Eko. Kurumu, Ankara, 1995.
- 3) Gümrük Birliği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi ve Doğu Karadeniz Ekonomisi, T. Eko. Kurumu, 1997.

4- Seçilmiş Bazı Makaleler

- 1) “Batı'nın Doğu'ya Yardımı”, Yeni Ufuklar, Temmuz 1967, Cilt 16.
- 2) “Amerika'nın Diğer Ülkelerdeki Yatırımları”, İktisat Dergisi, İstanbul, Nisan 1968, Sayı 46.
- 3) “Yugoslav Ekonomisi Üzerine”, Forum, Ankara, Temmuz 1968, Sayı 342 ve 34.
- 4) Karadeniz Bölgesi ve Hayvancılık”, Karadeniz, Ankara, 1969, Sayı 10.
- 5) “İşçi - İşveren İlişkileri ve Türk Sendikacılığı”, Karadeniz, Ankara, 1969, Sayı 11-1.
- 6) “Geri Kalmış Ülkelerin Dış Ticaretinde Son Gelişmeler” (Derleme), Prodüktivite, Ankara, Kasım 1969, Sayı 7.
- 7) “Şeker Fiyatları”, İktisat Dergisi, İstanbul, Ekim, 1970.
- 8) “Sovyet Rusya Ekonomisinde Faiz”, İktisat Dergisi, İstanbul, Mayıs 1971.
- 9) “Mansholt Raporu” İktisat Dergisi, İstanbul, Eylül 1972.
- 10) “Hazine Plasman Bonolarının Etkinliği Üzerine Bir İnceleme”, Maliye Dergisi, Ankara, Mart-Nisan 1972.
- 11) “Geri Kalmış Bölgelerin Sanayileşmesi”, Özgür İnsan, Nisan 1974, Sayı 16.
- 12) “Yeni Hükümet ve Yaygın Sanayileşme”, Özgür İnsan, Mayıs 1974, Sayı 17.
- 13) “İran Ekonomisi Üzerine”, İktisat Dergisi, İstanbul, Aralık 1975.
- 14) “Hazine Plasman Bonolarının Yeni Uygulaması üzerine Bir İnceleme”, İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü, 1975, 24.
- 15) “Sağlık Ekonomisi”, Toplum ve Hekim, İstanbul, 1978, 5.
- 16) Sağlık Hizmetleri Piyasası Üzerine Bir İnceleme”, H.Ü. İdari Bilimler Dergisi, Ankara, Haziran 1979.
- 17) “Avrupa Para Sistemleri ve 4 Ekim Kararları”, Para, İstanbul, Ekim 1981.
- 18) “Dünya Tekstil Sanayiinde İşbölümü” H.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, Aralık 1981, Sayı 4.
- 19) “AET'nin Yeni Turizm Politikası”, İktisat Dergisi, İstanbul, Aralık 1982.
- 20) “Cumhuriyet'in 60. Yılında Sanayi-Tarım İlişkileri”, İktisat Dergisi, İstanbul, Mart-Nisan, 1983.
- 21) "Osmanlı-Alman Ekonomik İlişkileri”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Ankara, 1984, Sayı 1.

- 22) “Dünya Ekonomisine Yön Veren Ülkelerde Durum” A.S.O. Dergisi, Ankara, Temmuz, 1985 (1984'den 1985'e), Sayı 71.
- 23) "Dış Borçlar Artmaya Devam Edecek mi?" İktisat Dergisi 50. Yıl Özel Sayısı, Nisan, 1986.
- 24) “L'Evolution Et La Formation Du Personnel De Sante En Turquie”, H.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 4, Sayı 1-2, Ankara, 1986.
- 25) “Yedi İleri Sanayi Ülkesinin Başarısı: İstikrar İçinde Hızlı Büyüme”, Ankara Sanayi Odası, Ankara, Ocak-Şubat 1989, Sayı 96.
- 26) “T.C. Merkez Bankası ve Açık Piyasa İşlemleri", Dr. Ahmet Külebi'ye Armağan, H.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, Ankara, 1990.
- 27) “Sermaye Piyasası ve İstanbul Menkul Değerler Borsası”, Oyak 30. Özel Sayısı, Mart 1991.
- 28) "Bankalararası Para Piyasası", Finans Dünyası, Aylık Dergi, İstanbul, Temmuz 1992.
- 29) “T.C. Merkez Bankası ve Altın Piyasası", H.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 10, Ankara 1992.
- 30) “T.C. Merkez Bankası ve Döviz Piyasası”, H.Ü. İİBF Dergisi, Ankara, Cilt 14, Temmuz 1996.
- 31) “Ekonomide 75. Yıl”, H.Ü. İİBF Dergisi, Ankara, 1998.
- 32) “Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye Ekonomisi”, 2000'li Yıllarda Kalkınma ve Küreselleşme Açısından Türkiye'de Ulus Devlet, Dicle Üniversitesi Rektörlüğü, Mayıs 2000.
- 33) 75. Yılında Türkiye Ekonomi Kurumu, Makale, Ankara, İşletme ve Finans, Şubat 2005.
- 34) Atatürk'ün Vasiyetnamesi ve Türkiye İş Bankası, Makale, Ankara, Anıtkabir Dergisi, Sayı 21, Nisan 2006.
- 35) Ulusal İktisadın Doğuşu, Makale, Ankara, Anıtkabir Dergisi, Mart 2008
- 36) Gazi Mustafa Kemal ve Türkiye İktisat Kongresi, Makale, Ankara, Parlamento Dergisi, Ocak-Şubat 2009.
- 37) Turkish-Russian Economic Relations: There Significant Periods, Makale, Ankara, Dış Politika Foreign Policy, November 2011.
- 38) Dünden Bugüne Türkiye - Rusya Ekonomik İlişkileri, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bil. Enst. Dergisi, Sayı 1, 2011.
- 39) “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya Ekonomisinde Değişen Dengeler”, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi sayı 13, 2018.